

PLATÓ: TEORIA DE LES IDEES

Ramon ALCOBERRO

PER QUÈ ELABORA PLATÓ UNA TEORIA DE LES IDEES?

Al llibre primer de la *Metafísica*, Aristòtil ens diu que:

- 1.- Plató creia que les Idees existien per sí mateixes.
- 2.- Plató creia que les Idees estaven fora de l'espai i fora del temps.

Per tant *les Idees no són coses*, sinó entitats universals, immortals i perfectes: són les formes pures, els models o arquetipus de les coses. Podríem preguntar-nos, però, per què apareix la teoria de les Idees -que és el nucli del pensament platònic. Hi ha diverses interpretacions possibles:

1. - *Plató intenta respondre a un problema lingüístic*: Vol explicar per què els signes convencionals (orals o escrits) tenen significats fixos. Aristòtil afirma que "el que ens passa a l'ànima [avui en diríem: el significat] és sempre igual però els signes canvien". Plató anomena Idea a allò que no canvia. Podem dir "taula", "taula" o "mesa" però la Idea és sempre la mateixa; no depèn de com en diguéssim. Si no hi ha entitats fixes (Idees) i alienes a l'espai i al temps, tampoc no hi haurà llenguatge. Plató hauria volgut dir que, malgrat que canviï el significat, el significat no canvia.

2. - *Plató intenta donar una resposta al problema de l'episteme (ciència, saber)*: Hi havia un model sofístic de ciència o de saber (*episteme*). El saber per als sofistes era allò pràctic, útil, que funcionava...). Plató, en canvi, diu que d'allò que canvia i que es transforma mai no en podem fer ciència. La ciència ha de tractar d'allò que és perfecte, universal i immutable. Les Idees en Plató (i la "essència" en Aristòtil) constitueixen un esforç de fixar el que és l'estatut de la ciència: ciència és el coneixement rigorós, que no varia. Per això Plató distingeix dos móns: per una banda el que és món sensible (pura opinió, *doxa*) i per l'altre el món del saber rigorós (ciència, *episteme*). Les Idees que tracten de l'universal i de l'immutable són el coneixement més perfecte que hom pot assolir.

3. - *Plató vol fer una teoria del coneixement*: Les Idees perfectes exigeixen un coneixement perfecte. Per a Plató *conèixer és recordar*. Tenim un coneixement de les Idees perquè l'ànima és immortal i ha estat en el món de les Idees... el nostre coneixement no és, com volen els sofistes, equívoc i manipulable, sinó que és capaç d'assolir la perfecció perquè no coneixem amb els sentits (món sensible) sinó amb l'ànima immortal (que pertany al món intel·ligible).

4. - *Plató elabora una teoria de la dualitat religiosa (soma-sema)*: L'ànima (*psique*) té uns continguts del coneixement que li són propis: les Idees. L'ànima és immortal (els arguments per justificar la seva immortalitat es donen al llibre X de *La República*) i per això el coneixement propi de l'ànima (les Idees) és superior. Al *Fedó* es diu que es fa filosofia per a la mort; les Idees serien en aquesta

perspectiva (que prové del poeta Teognis) un coneixement de l'Absolut diví; i de fet Plató diu sovint que la idea de Bé és divina.

Com totes les grans filosofies, la Teoria de les Idees de Plató és absolutament rica en significacions; ens fa pensar i ens obliga a situar-nos, a cadascú de nosaltres, en la perspectiva filosòfica i especulativa. Les diverses interpretacions del pensament platònic (al capdavant lectures fetes segons la nostra comprensió del platonisme) tenen l'interès d'obligar-nos a pensar.

QUÈ SIGNIFICA *IDEA* EN PLATÓ?

La paraula grega "*eidos*" es tradueix generalment per *Idea*. Però la nostra comprensió comuna i actual del mot "idea" és molt diferent a la que tenia Plató. Per a qualsevol de nosaltres una "idea" és un "contingut mental", un acte subjectiu de la ment, quelcom que existeix en el nostre cervell, ni que sigui d'una manera ambigua.

Però -i això és molt important- ***per a Plató una idea mai no és una cosa***. La idea no té aparença física; no és matèria. Existeix realment, però només podem "veure-la" a través de la ment.

Eidos en Plató significa fonamentalment sis coses:

1. - El **Concepte Universal** d'una cosa (en la definició).
2. - L'**Essència**; allò que és en sentit ple (el que és per sí mateix).
3. - L'**Ideal**, el model, **Arquetip** o **Forma pura** de la cosa.
4. - La **Causa**, el perquè una cosa és com és.
5. - La **Finalitat**, el sentit últim i superior d'una cosa.

QUANTES IDEES HI HA?

Plató distingeix curiosament dos móns: Hi ha, per una banda, el món sensible (fet de coses materials, de realitats físiques o psicològiques, d'opinions purament subjectives...) i per l'altre el món intel·ligible (fet d'Idees o Formes pures). El món intel·ligible pot ser pensat (s'hi arriba amb la reflexió moral i la purificació de l'ànima), però no en tenim, ni en podem tenir, cap experiència sensible (no el podem tocar, ni veure...). Formalment hi ha dos tipus d'Idees.

1. - Les que Plató anomena *arkhai* que són els primers principis de les coses: l'Ésser com a tal. Són les Idees omniabarcadores (que ho abasten tot). Les tres Idees més pures, segons els diàlegs del període de maduresa, són Bé, Eros i Unitat. També en aquest grup caldria situar-hi les Idees de propietats ("gran", "lluny") o de relacions lògiques i matemàtiques ("identitat", "proporció")

2. - Les Idees de coses concretes, el que normalment nosaltres en la parla quotidiana anomenem "idees" (idea de casa, de taula, de llapis...)

Al diàleg *Parmènides*, Plató insisteix a dir que no hi ha Idees de coses negatives (ex: el pèl, el fang, la brutícia). L'explicació és senzilla: una cosa negativa és una mancança (un no ésser) i per tant no poden haver-hi Idees de coses negatives perquè la Idea és ésser perfectíssim. Ni que sigui incidentalment. cal recordar que aquesta afirmació del "no-ésser" de la brutícia, de les escombraries... ha tingut importants conseqüències a l'hora de la manca d'una filosofia ecològica fins als nostres dies.

TEORIA DE LES IDEES.

És el nucli del pensament platònic; quan Plató es planteja que és l'Ésser troba en la filosofia presocràtica la polèmica Heràclit-Parmènides sobre el canvi. Heràclit havia afirmat que el canvi era el logos (raó) mentre que Parmènides en el seu poema havia narrat la impossibilitat del canvi. Després, Sòcrates, oposant-se al relativisme dels sofistes, havia afirmat que cada home té un coneixement correcte de les idees ètiques i que aquest universals morals (idees ètiques) eren innates (intel.lectualisme moral socràtic).

Plató recull aquestes tres aportacions (més el pitagorisme) a la seva teoria de les idees. El problema del Platonisme és explicar que és el real; que és allò que és en si mateix.

Per Plató, la resposta al problema de l'Ésser exigeix un esforç racional de distingir entre dues menes de realitats amb dos objectius diferents.

Per una banda, hi ha un *Món intel·ligible* (Cosmos Noetos) que és el món de les formes pures i que constitueix la realitat en sentit fort. Per altra banda, hi ha un *Món sensible* (o Cosmos Aiszetós) que és el món de les coses, el món dels fets, el món de la matèria, en el qual els objectes són còpia, imatge o reproducció de les formes pures (Idea).

El món que coneixem pels sentits (món sensible, Cosmos Aiszetós) és una còpia d'un altre món: el món de les idees. En el món de les Idees es troben les formes pures (és a dir, els models perfectes, universals i ètics). Les idees per Plató són allò objectiu, allò real en sentit ple, gaudeixen de totes les perfeccions de l'Ésser. Són **úniques** (per això podem parlar de LA Veritat, EL Bé, LA Justícia,..) són **eternes** (alienes al temps: el que ahir era just ho serà també avui i demà) i són **indivisibles**. Plató suposa que el món de les idees hi ha un model de perfecció, una forma pura que els objectes del món material copien, imiten o participen d'una forma més o menys perfecte. És per això que només hi pot haver ciència (saber rigorós) en el món intel·ligible i que en canvi el món sensible és només pura opinió. En el món sensible les coses que percebem pels sentits tenen diversos graus de perfecció. Són més o menys semblants a la Idea, en canvi, la perfecció de les Idees és absoluta.

En l'esquema podem resumir, les diferències entre el món sensible i el món intel·ligible de la següent manera:

MÓN INTEL·LIGIBLE / MÓN SENSIBLE

- **Coneixement intel·lectual** (Raó, *episteme*); contraposat a -Coneixement sensible (imatges, opinió, *doxa*)
- **Captació de les estructures matemàtiques**: contraposat a -Incapacitat captació estructures matemàtiques
- **Essències intel·ligibles i realitats permanents** contraposat a - Éssers corruptibles i mutables immutables.
- **Parmènides** contraposat al - Canvi heraclità i sofística
- **Principi d'unitat conceptual**, contraposat a - Pluralitat i dispersió de la matèria.
- **Ésser en sí** contraposat a - Participació, imatge, còpia degradada de les Idees
- **Unitat de l'Ésser** contraposat a - Multiplicitat de les coses.

- **Idees pures i perfectes** contraposades a - Coses canviants.

En Plató trobem sempre una radical necessitat d'ordre. No seria possible entendre la diferència entre món sensible si prèviament no afirméssim que existeix un món intel·ligible que unifica i dóna ordre a la pluralitat i dispersió de les coses sensibles.

El món sensible és el que percebem pels sentits. Allà trobem les coses belles, els actes justos... etc. És a dir, diversos graus de la bellesa o de la justícia que són realitat intel·ligibles. El món sensible es apareença, pluralitat, dispersió, però no seria possible comprendre aquesta diversitat de la matèria si no existís un concepte, una idea que la unifiqués." El món sensible és contingència (pot existir o no existir). En canvi el món intel·ligible és necessitat.

Per arribar al món intel·ligible només hi ha un camí. El camí és la perfecció de l'ànima a través de la dialèctica.

El món intel·ligible no el podem conèixer a través dels sentits perquè és espiritual. Per passar del sensible a l'intel·ligible cal un procés de purificació de l'ànima que s'anomena dialèctica ascendent.

En el Llibre VII de *La República* que és el llibre en el que se'ns explica el mite de la Caverna, apareix el tema de la dialèctica ascendent, a través de l'al·legoria de la línia, que és el procés a través del qual l'ànima se separa del sensible i progressa envers el coneixement de les idees.

El procés de pujada, ascensió del món sensible al món intel·ligible, s'anomena dialèctica ascendent i a través d'ell arribem al coneixement de les idees pures, de la raó. Però la dialèctica ascendent serveix per fer posteriorment un procés de dialèctica descendent (de caire antropològic).

TRES IDEES BÀSIQUES EN PLATÓ

▪ **Idea de Bé:** entre les idees pures, la superior és el Bé. El Bé és la idea de la raó per excel·lència, la perfecció absoluta. S'identifica, doncs, amb la Bellesa i amb la Justícia perfectes. Plató utilitza la paraula *agathon* que no vol dir només el que nosaltres entenem per bé moral o acció bona sinó a més significa excel·lència màxima i també el que és escaient o apropiat. La idea de Bé aplicada al món social i a la política s'identifica amb la idea de Justícia. [Justícia = Bé].

En el mite de la caverna (*República*, llibre VII) Plató compara la idea de Bé amb el Sol. El Sol demana un esforç de la vista si el volem contemplar i alhora il·lumina i dóna vida a totes les coses. També la idea de bé, exigeix l'esforç de la ment, alhora que il·lumina i dóna sentit a totes les altres Idees. La idea de Bé és el principi de la ciència i de la veritat com el Sol és el principi del coneixement de les coses.

El Bé proporciona existència, identitat i perfecció a totes les coses cognoscibles.

És el principi de perfecció de les coses. Les idees són bones, perquè participen o expressen el Bé perfecte. En aquest sentit el Bé no és una idea com les altres, sinó que li pertoca una jerarquia superior. Vindria a ser una super-idea ja que és el principi i la fonamentació de totes les altres.

Eros: Per sota de la idea de Bé hi ha la idees de *Eros* (amor). L'amor ens porta al coneixement del Bé perquè les idees són bones.

• L'amor és la força que ens porta al coneixement i el motor de la dialèctica ascendent. Progressem en el coneixement perquè estimem les idees.

• Hi ha dos tipus d'amor diferent:

1º L'amor als cossos; purament material; aquest no és l'amor autèntic perquè el cos pertany al món sensible i tot el que pertany al món sensible és degradat i inferior (Afrodita Pandèmia és el seu símbol). Estimar un cos resulta insuficient (ep; no dolent, sinó insuficient!) perquè els cossos canvien, mentre que l'amor aspira a durar a estar eternament amb allò que estima.

2º L'amor de l'ànima és el suprem. És l'amor superior perquè a través de l'amor de les ànimes -que són eternes- arribem a l'amor de les Idees. El seu símbol és Afrodita Urània, és a dir "celestial". Les coses sensibles manifesten part de la seva bellesa que provoca en nosaltres la necessitat d'un Eros suprem que sigui l'amor o l'apetència de la bellesa mateixa. Totes les coses aspiren per l'Eros el seu arquetipus o model que és la forma pura, és a dir, a la representació ideal d'elles mateixes.

L'ànima humana aspira també a la realització del seu ideal però, com que l'ànima és de naturalesa espiritual, la seva màxima perfecció (el seu bé) és la vida intel·lectual, el coneixement i la ciència.

Això omple de sentit l'etimologia de la paraula filo/sofos (amor a la saviesa). L'amor màxim és l'amor a la filosofia. L'amor més pur és l'amor a les idees. Al diàleg *El Banquet* es presenta el procés ascendent de l'amor: comencem estimant els cossos bells, es passa de l'amor dels cossos a l'amor a les ànimes i de l'amor a les ànimes a l'amor a les Idees.

Cal destacar que l'Amor en Plató té l'estructura contrària a la de l'Amor cristià (els cristians mai no parlen d'*Eros*, sinó d'*Agape*). Per a Plató l'amor va de baix a dalt. Per als cristians va de dalt (Déu) a baix (homes). Els homes ens hem d'estimar perquè Déu ens estima fins al final.

Idea de Unitat: D'origen pitagòric. La Unitat apareix com una característica fonamental de la idea de bé. El bé és U, si una cosa és bona és una. Cada idea unifica múltiples coses, còpies d'ella. Ara bé, les idees són al seu torn múltiples. Per tant, necessitem la idea d'unitat per unificar la multiplicitat de les Idees. Per sota de la idea de unitat hi ha les idees de polaritat que són aquelles en que una implica l'altre. Idees de polaritat són per exemple: Igual/desigual, idèntic/diferent, moviment/repòs, Generació/corrupció.

EL PROBLEMA DEL BÉ

La Idea del Bé és l'objecte últim del coneixement filosòfic; sense la visió del Bé al capdamunt de la recerca de la veritat, la filosofia estaria mancada d'una visió de conjunt, que li permet relligar tots els coneixements (matemàtica, astronomia, música...) i sobretot relligar les idees que la dialèctica permet copsar.

El Bé és causa universal: Al llibre VII de la *República*, Plató ens diu que el Bé és la causa de l'ordre i de la bellesa en el món. El Bé és, efectivament, allò que disposa les coses per al millor, i que els dóna un ordre i un sentit. El Bé ordena les coses amb intel·ligència. No podríem comprendre l'ordre intel·ligent del món sensible (celestial i terrestre) per una combinació fortuïta dels seus elements materials. Només les realitats immaterials (les Idees o formes pures), poden donar forma, ordre i sentit a la matèria del món sensible. Però al mateix temps les Idees

que formen el món intel·ligible, només existeixen i tenen sentit en relació al Bé. *El Bé és la Idea que uneix les Idees entre elles*, la finalitat a la qual tendeixen el món intel·ligible i el món sensible.

El Bé constitueix el fi que persegueix qualsevol ésser. I aquest Bé és còsmic: només cal pensar, per exemple, a què tendeixen els astres divins en llurs revolucions. Segons Plató també els astres aspiren a reproduir el que és bo i perfecte. El més petit ésser vivent cerca també el seu Bé; és a dir, pretén reproduir i perpetuar la vida, o dit d'una altra manera, pretén convertir-la en eterna i immortal. I en l'home?. Cadascú de nosaltres desitja també el Bé, però s'atura en béns petits, limitats (el bé de la salut, el bé dels honors, els béns materials...). El bé de l'ànima només pot consistir a elevar-se fins a la contemplació del Bé. I la contemplació del Bé (el sol en el mite de la caverna), és per al filòsof l'objecte últim de la ciència de les idees que anomenem també la dialèctica.

La dialèctica i el Bé: La contemplació del Bé és imprescindible al filòsof, si no vol convertir la dialèctica en un joc gratuït i estèril. L'ànima no pot tenir una intel·ligència perfecta de la Justícia, de la Bellesa, o de qualsevol de les altres Idees, si no s'adona del que les relliga unes amb les altres. No hi podria haver comprensió de la Justícia, per exemple, si la separéssim de totes les altres Idees (la virtut, el coratge, la templança, però també la Bellesa i totes les altres idees). Separada del món intel·ligible que és d'on treu la seva llum, una Idea no podria ser plenament coneguda per l'ànima. La llum de les idees prové de la idea de Bé, que ho il·lumina tot. Altrament dit, el progrés dialèctic en la recerca de la veritat (de les veritables realitats que són les Idees), ha de conduir a còpia de preguntes i respostes a la Idea pura i perfecta, de la qual depenen totes les altres: la Idea de Bé.

El Bé és, ahora, font de les Idees i font per a l'ànima de llur intel·ligibilitat [si l'ànima coneix les Idees és perquè són bones] El Bé és a la vegada la finalitat de la recerca de la saviesa i la font de la saviesa. Per dir-ho d'una altra manera: el Bé designa Déu. És al mateix temps terme suprem del coneixement i garantia última de la veritat d'aquest coneixement. Però no és un Déu mitològic o astral, o un objecte de culte determinat. El Bé no és quelcom que s'ha de creure cegament per arribar al principi de la filosofia, sinó quelcom que s'assoleix per un procés llarg de coneixement. Arribar a la Idea de Bé és el sentit últim de l'impuls que ens porta a filosofar. Així podem comprendre més plenament l'afirmació de Sòcrates segons la qual *ser dolent és ser ignorant*; efectivament ignorar la Idea de Bé és desconèixer també la font de tota moralitat.

Només qui coneix el Bé pot actuar bé i ser un bon ciutadà. Per això el governant (filòsof-rei) ha de ser el primer especialista en la Idea de Bé.